

VITA BALDERICI EP. LEODIENSIS

AUCTORE MONACHO S. IACOBI LEODIENSIS.

Olbertus abbas, quem Gemblaci insignem discipulum Sigebertum nutrituisse iam supra vidimus¹, in altero quoque cui praefuit monasterio, sancti Iacobi Leodiensis, prout liber de vita Balderici episcopi ibi scriptus fidem facit,⁵ litteris excolendis et monachis erudiendis non inutilem operam dedit. Siquidem² ipse, Lobiensis coenobii monachus eruditione insignis, Burchardo canonico Leodiensi magisterii gratia a Balderico episcopo concessus, discipulum suum cathedrae Wormatiensi impositum comitatus, re bene peracta cum litteris eius commendatitiis Leodium redit, et primo abbas Gemblacensis institutus, propter¹⁰ virtutem insignem a Balderico³ etiam monasterio sancti Iacobi Leodiensi praefectus est. Cuius administrationem sub Balderici successoribus Wolbodone, Durando, Reginardo, Nithardo et Wazone tam in spiritualibus quam in temporalibus strenue gessit, et anno 1048, septem tantum diebus ut ipse voverat egregio amico Wazoni superstes factus, in monasterio S. Iacobi¹⁵ vita cessit: „Alter, Anselmus ait, nobiscum corona clericorum, alter decus monachorum.“ Cuius post obitum aliquot annis praeterlapsis⁴, monachorum quos pietate et doctrina imbuerat unus⁵, qui tamen nomen suum latere voluit, grato animo in fundatorem loci, „cuius in hoc vitae salo non fictam karitatem expertus erat, cuiusque oblatione ad peragendum officium servitutis divinae se²⁰ subsistere“ praedicat⁶, Balderici episcopi vitam scribendam suscepit, et opus pia mente et veritatis studio inceptum circa annum 1053. absolvit⁸. Auctor Baldericum vivum novisse non videtur, sed incertis neglectis, ea tantum quae certis et idoneis testibus ad suam aetatem pervenissent litteris mandanda censuit⁹.

De pugna Hugardensi ea scribit, quae vera relatione didicerat quaeque anti-²⁵ quiores qui adhuc supererant viva voce protestati erant, sed de eorum veritate ambigens, oppositas relationes dirimendas Deo committit¹⁰. Iohannis episcopi et pictoris historiam ab his qui in eam inquisierant compertam, ad eorum auctoritatem et testimonium refert, et alio loco¹¹ Hugonem, priorem loci, virum magnae karitatis et sobrietatis, qui ex his quae partim sancti Lamberti cano-³⁰

1) p. 461. 2) Continuatio Gestorum abbatum Lobiensium. 3) Continuator Folcuini et Aegidius Aureae vallis monachus Olbertum a Balderico monasterio praefectum esse scribunt, Reinerus Leodiensis rem a Wolbodone Balderici successore peractam refert, et noster etiam monasterii constructionem nonnisi sub Wolbodone perfectam dicit.

4) post Olberti obitum, quum cap. 29. abbatum qui huic praefuerunt aecclesiae mentionem faciat. 5) cap. 10. in fine, 13, 19, 29. 6) cap. 26. 8) fervente rebellione Balduini Lovaniensis, cap. 25. at ante annum 1056. quo Anselmus nostrum exscripsit. 9) cap. 1. 10) c. 10. 11) c. 20.

nicus oculis viderat, partim audierat, referente avunculo suo Godescalco majoris ecclesiae praeposito, quosdam de senioribus monasterii qui adhuc supersunt aedificare solebat¹², *praecipuum rerum quas narrat auctorem indicare videtur. Genus scribendi succinctum, varium; sentenliis, ut plurimum hoc 5 aevo factum videmus, modo quodam et eodem exitus sono connexis.*

Liber iam anno 1056. ab Anselmo in gestis Balderici exscriptus¹², du- 12 centis post annis multo ampliorem Aegidio Aureaevallis monacho messem praebuit¹³, qui integra eius capita operi suo inseruit. Codex unicus membranaceus in 4to littera minori exaratus, quem autographon habere licebit, diu in 10 monasterio S. Iacobi servatus Chapeavillio innotuit, anno 1826. mihi codices bibliothecae universitatis Leodiensis, tunc temporis ad terram prostratos et pulvere obsitos, perlustranti in manus venit, iamque exscriptus, loco suo inter rerum Germanicarum scriptores restituitur.

1. **Q**uorum^a studia in augendis aeccliarum rebus vel ceteris pietatis operibus 15 dum viverent egregie claruerunt opitulante Dei gratia, digne posteris clara et insignis est eorum memoria. Quae ut omnium seculorum testimonio integra et illibata permaneat, non incongrue historiis et annalibus annotatur; sicut usque in hodiernum diem maiores nostros fecisse comprobatur. Quorum diligentia grata et iocunda ad nostram 20 quae non vidimus sunt translata memoriam, ut discamus, quid laudi, quid vicio datur, quod genus his debeatur praemii qui totam suarum rerum portionem, spe bona, fide illibata ad divinam contulerunt servitutem. Unde causa pari recordantes egregii et 25 amantissimi patris Baldrici episcopi, eius memoriam tam praesentibus quam futuris declarandam litteris annotamus; qui huic Leodicensi aeccliae non minus decori fuit quam ceteri qui in hac civitate ante eum quasi quaedam luminaria splenduerunt. De cuius vita quia incertum habetur, illud primo praetermittimus, quod dicitur, antequam 30 episcopi fungeretur officio pro responsis aeccliae frequenter eum vacasse curiae, ac pro sua merito legationis, tum pro morum claritudine vel generis, familiaritatatem meruisse imperatoris, et non solum eius sed et domus regiae in se gratiam et affectum transfudisse, quasi pro huiusmodi obsequiis et non divina dispositione ad honorem epis- scopatus fuerit provectus. Tantum illa litteris imprimimus, quae ad nostram pervenerunt aetatem certis et idoneis testibus.

2. Hic nimirum favente Deo succedens Notgero, magnae sobrietatis et modestiae 1008. viro, nobilitatem terrenam generis honestis moribus illustravit. Advertebat enim, quia 35 clarus et praestans sapientiae officium tractatur, cum in subiectos probitas regentis transfertur, nec virtutibus ex dignitate, sed ex virtute dignitatibus, honorem accedere. Unde patris praedicti industriam, probitatem summa ope ambiebat emulari, qui hanc 40 civitatem nostram muro, edificiis gloriose dilatavit, et quod erat his praestans, bonorum grege clericorum adornavit. Quam pia ei inerat sollicitudo pro augendis aeccliarum rebus, quibus laudibus efferemus, quibus studiis prosequemur, qua benivolentia complectemur? Non enim in adquirendis municipiis vel grege militum operam adhibebat, ut plerisque episcopis est consuetudo, licet et in his quaedam utilitas et tam 45 privatuarum quam pupilarum rerum videatur esse defensio, sed totum ad aecclastica commoda contulerat studium.

3. Unde sua hereditate, quam testamento dispositionis paternae ut melior et felicior heres possederat, non fratrum auxit opes, set aeccliarum sublevavit necessitates. Quod monasterium, quae aeclesia in episcopatu suo sita, non liberalitatis sua sensit beneficia? Aut enim aliquas agrorum possessiones contulit, aut decimam alicuius rei partem larga manu indulxit. Ab huius officio karitatis non est exclusa maior aec-

a) Incipit liber qualiter Deo donante locus hic fundatus sit. *Inscriptio manu posteriori adiecta est.*

50 12) Anselmus capp. 3, 4, 5, 6, 29, 27. usus est. 13) usus est capp. 6—19, 21, 22—24, 26—28, 29, 30, 29, et in vita Wolboldonis capp. 31—33.

clesia, non parva praediorum eius portione ditata. Nam optimum allodium suum Pannardum sine contradictione cognati vel fraterni sanguinis, iure perpetuo fratrum usibus deputavit. Unde pro illius anima debent merito indesinenter Deo offerre placationis libamina. Nec minori erga indigentes compassionem movebatur; quorum penuriam ad suam transferebat ignaviam, quorum susceptione divinam amplectebatur praesentiam. 5 De quorum multitudine competenti usus discretione 24 elegit, et ad cotidianam eorum refectionem unius aecclesiae bonum deputavit.

4. Saluti etiam cognatorum, quorum animos opes, nobilitas, gloria militaris et 14 potentia extollebat consularis¹⁴, in quantum poterat, oportune monendo consulebat, et de bonis eorum paupertatem sublevabat aecclesiarum. Cuius rei gratia persuasit comiti Arnulfo¹⁵ cum Leutgarda uxore sua, ut si fructu liberorum caruisserent, aecclesiam Dei suarum heredem rerum facerent. Quibus etiam proponebat pro terreni contemptu patrimonii domos aureas habituras, togas candidas, agros carentes frigoribus, perpetuis vernantes floribus, aliam praefecturam, aliam castrorum miliciam, aliam decori gregis familiam. 15

5. Nec illud debet praetermitti, quod eadem animi karitate quam cetera Floriensis¹⁶ aecclesiae abbatiam sua beato Lamberto adquisivit industria. Quam suo sumtu Cameracensis aecclesiae antistes Gerardus, praestantissimi viri functus officio, fratre suo 17 opitulante Godefrido¹⁷, et inchoavit, et pro voto egregie consummavit, et beati Iohannis babbistae oraculo dedicavit. Cuius societatem ob excellentis vitae claritudinem noster 20 episcopus expetiverat, sicut omnium bonorum consueverat, qua nihil carius, nihil iocundius apud se possidebat. Quamvis autem locus utriusque episcopatus satis foret disparatus, tamen sepe conveniebant dulcedinis gratia et communis consilii, quia nullum spaciū longum videbatur karitati. Ambo graves et honorabiles personae, ambo digni sacerdotio, ambo karitate ferventes et erga Dei cultum non minus devocione quam 25 religione certantes. Praeter hec pro sanctiendis inter utrosque amicitiarum maioribus vinculis, pro collatis tam puplice quam privatim beneficiis quae episcopali congruunt dignitati, ad hoc est perventum, ut idem Gerardus sanctae Mariae¹⁸ iure perpetuo praedictum traderet cenobium. Cui loco sicut ceteris aecclesiis suo episcopio subiacentibus consuetum diffusae karitatis indulxit beneficium. Duas enim non parvi praecii adiecit 30 19 aecclesias¹⁹, ne alicuius rei penuria tranquillo monachorum gregi peccandi gigneretur materia.

6. Iam ad singularem illius venire delectat felicitatem. Si quis rerum mortalium fructus ullum beatitudinis pondus habet, poteritne ille dies gloriosus quantalibet ingruentium malorum mole deleri, cum sancti Lamberti basilicam, a venerabili Notgero 35 venusto opere constructam, sub frequentia patrum, sub alacritate plebis, et circumfusae multitudinis exspectatione meruit dedicare? Cuius diei cumulavit leticiam vir reverentissimus Heribertus Coloniensis archiepiscopus, invitatus ab illo et pro sanctitatis merito et karitatis officio, quem tota plebs civitatis ad imaginem quandam venerabatur divinae 0ct.28. virtutis. Quae nimurum consecratio 5. Kal. Novembris in ymnis, in iubilatione, cum 40 summo honore est celebrata, quando duarum olivarum, id est Symonis et Iudee mundus agens memoriam, eorum promptis mentibus implorabat suffragia. Post diem vero tertium non minori devotione, non minori sexus et aetatis conditione, pene in extremo civitatis nostrae sitam uterque dedicavit aecclesiam, quae apostoli Bartholomei se gaudet patrocinium habere et memoriam; quam vir nobilis Godescalcus, aecclesiae maioris 45 praepositus, edificavit, et in eadem, sicut usque in praesentem diem cernitur, tumulari meruit, in usus etiam duodecim fratrum quos ibi aggregavit, quorum numerus apostolico congruebat ordini, sua alodia deputavit. Nec illud arbitror subprimendum silentio, quod amore virtutis et religionis idem episcopus dominum Guazonem, decus et insignem 20 huius civitatis columnam²⁰, sua etate scolasticum, decani honestavit officio. Multociens 50 etiam superbiae potentium ivit obviam, et bona defensando ecclesiae, episcopali auctoritate eorum repressit audaciam. Quibus rebus felices aliquando, et non semper, eventus

14) i. e. comitum munere fungebantur. 15) Lossensi. 16) Florennes. 17) duce. 18) id est ecclesiae Leodiensi. 19) ecclesias de Liers iuxta Leodium et S. Mariae in Rovera, ex nota Aegidii p. 226. 20) episcopus sedit a. 1041—1048.

habuit: quia probo viro non semper eveniunt optata licet contra hostes pacis videatur pugnare pro iusticia, immo pro meritorum augmentis gravibus huius vitae obruitur pressuris.

7. Sed iam ad ipsas causas veniamus, et non breve pietatis ac crudelitatis certamen breviter explicemus. Praedictus nimirum episcopus pro salute et munimento aeccliarum quae suae subiacebant potestati, super alodium suum quod Huardis²¹ erat situm, disponebat edificare castrum. Cuius opus mature instituens, primo ad tutelam eiusdem castri optimum praecepit fossatum fieri.. Quod adhuc, ut illius villae attestantur incolae, perseverat; et inanes fuisse conatus episcopi designat. Huic incepto comes Lowaniensis Lambertus²², vir profanae mentis et moribus barbarus, ob consulatus vel opum potentiam^a sive situm oppidi suique castri naturaliter munitum, vehementer obsistit, episcopum offendit, et ne fieri debeat directa legatione contradicit; fatetur etiam, illud castrum quod intendebat construere, multum oppido suo officere. Benigne respondet episcopus, pro salute et tutela aeccliarum se illud opus instituisse, nihil oppido suo officere; nec sibi nec suis rebus bene consulere, si huic negocio contumaci obviaret animo et fidelitatem quam sibi fecerat et sancto Lamberto irritam faceret; se ab incepto nullo modo velle desistere; ut id fieret sine suorum impedimento militum, suppliciter orare.. Ille ad hec fremere, a nullo dicto quod foret ambiosum abstinere, suae potestatis minari tirannidem, pauperum oppressionem, aeccliarum rapinam. Quid plura? Quod minatus fuerat, ad effectum perducit; in bona aeccliae manus extendit, nullo obstante invadit, inde suos milites, magis rapinae aptos quam miliciae, ditatos ad maius episcopii detrimentum hortatur et accedit. Cuius tempestati ne primo inconsulte obviam iret episcopus, supplices legatos missitare; monere et postulare, ut audaciae parceret, a puplicis aeccliae detrimenis manum cohiberet, ne cogeretur suum exerceare gladium et anathematis intorquere iaculum. Ille obstinato animo preces episcopi cum legatis respuere, pacem refutare, nec Deum nec hominem revereri, parum de futura excommunicationis censura timere. Ubi advertit episcopus, cruentum hominem ex industria insanire, nec ratione nec tempore posse sedari, ad sua prosiliens arma, virga utitur pastoralis curae, huncque anathematis vinculo ligat, ut saltem improbitatem illius tali catena cohercat. At ille, quasi maiores nactus furendi occasionem, magis infestus esse, modum crudelitatis excedere, madere sanguine, villas et agros vastare. Inest enim pertinaci harum potestatum generi hec miseria, omni lacrimarum fonte plangenda, ut cum subiacent excommunicationi, soleant magis votiva rabie grassari, sediciones et certamina movere; quid melius, quid peius, quid proposit, quid obstit, parum curare: quasi ista gerere ad tempus sint irae refrigerium, ceterum saluti animarum valde inimicum.

8. Proclamationes interim ad episcopum super hoc negocio perferuntur plurimae, graves tam pauperum quam aeccliarum in dies fiunt quaerimoniae. Hi paternas hereditates cum vitae periculo deplorant amisisse, pecora direpta, domos incendio consumptas, ac diversa miseriarum genera; isti eandem canentes cantilenam, bona, unde Deo servire debuerant, in usus non militum sed praedonum queruntur cessisse. Tot infinitae et confusae voces flectunt episcopum ad clementiam, nec sine gravi gemitu suorum filiorum luctuosam valet audire historiam. Inter maxima piae mentis suspiria animadvertisit, huic malo aliquod praesidii genus conferendum, non esse alium defensorum praeter Deum et se ipsum; aeccliae dampnis, orphanorum lamentis consulendum, potenciae insani hominis, ne magis insoleceret per licentiam, fortiter ocurrendum. Rursus tamen ad molliendum superbi principis spiritum legati diriguntur, qui obsecrant, ne pacientia episcopi abuteretur; sed iterum, sicut prius, cum minis et turbida animi indignatione respuuntur. At episcopus veritus, ne ultionis dilatio maior fieret filiorum Dei desolatio, decernit pro aeccliarum defensione huius pesti mature occurere, et quasi ferrum e manibus extorquere. Talem enim illum cruentum expertus fuerat, ut nec pudor a scelere, nec pacientia ab impietate, nec racio revocaret a furore.

9. Ne tamen aliquid invidiae super hunc redundaret, et suae mentis sequendo impetum, aliquid moliretur sine consilio comitum, penes quos erat ob factam fidelitatem, nostram civitatem et totum tueri episcopatum, advocata eorum contione, ac nobili suo-

55 a) potentia c. 21) Hugard, prope Thienen seu Tirlemont. 22) Barbatus.

1013. rum fratrum senatu, causas exponit, contumacem illius bestiae audaciam, rapinas, viduarum lacrimas, suae legationis contemptum, auctoritatem suam nihil valuisse, ulcionis dilationem, pacientiae modum, pro componendae pacis studio iam fluxisse triennium. Querit senatus consultum, uniuscuiusque adtendit sententiam et in tali scelere censuram. Pro huiusmodi pernicie depellenda, secundum militaria sacramenta, quibus quasi 5 quadam catena obligati tenebantur, omnium exorat suffragia, et ne aberrarent a communi utilitate partim studiis, partim consilio, militari donat stipendio. Auditis querimoniarum causis, pari voto, pari sententia, favet episcopo patricia turba, suadet presumptioni obviam ire: in tali negocio non esse utendum clementia aut lenitate, sed austeritate, arcu et gladio; spondet suas ad supplementum militaris manus copias. 10 Praeterea profitetur nullam de triumpho futuram difficultatem, cum pars sua iustiori causa uteretur, cum hoc certamine vitae et saluti plurimorum consuleretur.

Oct. 10. 10. Sponsione tali et spe episcopus animatur; quamvis sciret, pro huiusmodi calamitate magis utendum esse orationis clipeo quam visibili gladio, gravissima circumventus necessitate, paratis militum copiis, ad conserendam procedit cum hostibus manum. 15 Videres ad hanc profectionem totam nostrae urbis immutatam faciem; ubique merorem et silentium, afflictionem et ieunium, viros cum matronarum grege sacco et cilicio obvolvi et pulvere capita eorum aspergi, orare indesinenter Dominum, optimum fieri episcopo et eius comitatui exitum. Ad communem enim omnium talis congressio spectabat salutem. Nec ab hoc karitatis officio vacabat ecclesia; in qua pro salute bellatorum 20 fiebant in dies placationes hostiarum. Sed declaravit evidenter rei exitus, ob commune populi nefas Deum nolle aecclesiarum exaudire preces et gemitus. Nam victoria ad alteram transiens partem, luctuosum nostris divino favore nudatis repente contulit exicum, hostibus vero preter triumphi gloriam insultationem et gaudium. Nec profuit ex hac parte fidem, pietatem, honestatem certasse, parumque obfuit illinc fraudem, 25 scelus, dishonestatem, manum conseruisse. Sed ut vera relatione didicimus, et qui ad 23 huc supersunt²³ antiquiores viva voce protestantur, congressione prima nostrae cessit parti victoria. Deinde comes Namucensis, turpi motus fuga sui nepotis, paratis militum suffragiis, se ad aciem quam ocissime contulit, et facto gravi impetu, redeunte cum suis Lowaniense comite, episcopi fugam militibus, nihil tale suspicantibus, incussit. 30 Peribetur etiam, in illa congressione praeter vulneratos et captos trecentos homines vita caruisse. Nos tamen quid horum verius censeatur ambigimus, totumque Dei iudicio quicquid ibi gestum est reservamus. Huius tamen luctuosus belli exitus evenit Huardis. 6. Idus^a Octobris, quando sextum^b sui episcopatus agebat annum. Quam nimirum diem^c singulis annis observantes, his quorum corpora ibi sunt prostrata consulimus, et pro 35 redemptione eorum hostiam placationis offerimus; quia eorum maxime causa huius basilicae sunt locata fundamenta. Hoc discordiae malum duravit per triennium; et quasi nubes tenebrosa lucem obscuravit aecclesiarum. Sed quem finem habuerit talis iactura, docebunt sequentia.

11. Iam partes adversae satis elatum pro secundis rebus gerentes animum, ob- 40 temperabant victoriae; iam nostri iustum divinae ultionis excipientes sententiam, partim occisi, partim vulneribus confecti, repentinae tempestatis experti erant seviciam. Perlata est ad urbem nostram tantae calamitatis cognitio, triumphus hostium, episcopi fuga, sui ruina exercitus, occultum sed nunquam iniustum Dei iudicium. Quis luctus, quae mesticia, quae vulgi opinio, quis civium erat motus? Amor nimirum singularis pii 45 pastoris quasdam pietatis lacrimas extorquebat, modumque in dolore habere nesciebat. Successit pietati compassio, timori stupor, stupori silentium, silentio suspirium; pro timphano et choro, pro cithara et psalterio, quaedam inordinatae vocis confusio. Vertebaritur in luctum chorus iuvencularum timpanistarum. Si armata hostium manus urbi obsidionem minaretur, si virginum ac matronarum pudor eriperetur, vel praeceps incendium tecta consumeret edium, aut parvuli karissimo matrum abstraerentur gremio, strepitus non fieret maior vel commotio. Quorum existimatio in diversam videbatur

a) manu saec. XV. in loco raso; antea Kal. scriptum fuisse videtur, ut Aegidius habet; sed cf. Ann. Lobienses et Leodienses supra pag. 18. b) manu saec. XV. in loco raso; Aegidius tertium habet. c) manu saec. XV. in loco raso.

23) anno 1048. circiter 35 annis elapsis.

cadere sententiam. Mirabantur enim, supra modum exaltari quemque flagiosum et elevari sicut cedros Libani, bonum vero, benigne causis viduarum vel orphanorum consulentem Deumque ad sui praesidium certaminis precibus invitantem, effectu privari. Unde affirmabant, fortuitis et temerariis casibus, non divina mundum gubernari provis 5 dentia. Nec minus conquerebantur, orationes, quas pro salute eorum fuderant qui in acie ceciderant, nihil profuisse.

12. At episcopus his erumnis pulsatus, teneisque in dolore modum, tam sevae tempestati pacientiae obponit clipeum, Deo gracias agit, fideique suae probationem auro, quod per ignem probatur, reddit puriorem. Inde sine integro suorum numero, nec 10 laureatus, nec circumfusae multitudinis frequentia delectatus, ad gloriosa beati Lamberti martiris inglorius redit limina. Nullum ibi leticiae canticum, nulla paeconia, ambicio triumphi nulla, nullus sonus timpanorum, ut animadverteres, pari mente pios cives sui cladibus pontificis condolere. Quos oculi eius aquarum deduxerunt exitus, cum possit credi, non potest exprimi, cum praesertim suis imputaret sceleribus, se suis terga dedit 15 hostibus, et adversus aecclesiam baculum impiorum magis invaluisse et dominantium virgam. Pro his tamen, quorum crux peregrina infecerat arva, quorum carnes silvarum feras celiique aves pascebant, non parum movebatur, se protestatus homicidam et barbarum et humani sanguinis reum. Unde conversus ad Dominum: *Scio, aiebat, o bone Iesu, ob mea scelera talem evenisse iacturam, nec brachii robur extenti, nec angelicae virtutis meruisse praesentiam. Sed cur indiscreta cede, unius delicto, tot perierunt animae? Quare inter hostes tuti non fuerunt, qui devocione miliciae, sacramentum, fidem patriae servaverunt?* Ego, ego huius ruinae causa, ego homicida, me vox sanguinis horum accusat, me partium arguunt studia. Gregis enim desolatio ad pastoris refertur ignoriam, cuius vita et meritum robur suis et defectus debet esse hostium. Succedit huic 20 calamitati aliud miseriae genus, unde nisi tua clementia vix potest emergi, contemptus, obprobrium, mala plurimorum existimatio, furor impiorum et contumacia, fandi et nefandi confusio, bonorum proscriptio. Iam, o dominator, qua orbem moderaris benivolentia, nobis est consulendum; sub tuas enim alas configimus; iam tuum est, nos expugnantes impugnare, arma et clipeum apprehendere, et in defensionem humilium exsurgere!

30. 13. Hac nimirum tempestate vir erat venerabilis, Iohannes nomine, natione et lingua Italus, episcopus officio, qui sui gratiam nominis moribus illustrabat candidatis et pietatis studio. Huius enim erat opus praecipuum, iugi custodia tueri animum, asperos carni labores indicere, ad profectum virtutis semet ipsum in dies excitare. Amor divinae servitutis, quo ferrebat plurimum, excludebat ab illo amorem rerum, nihilque 35 commodius sibi aut carius, quam frequenter orare, frequenter psallere, pati inediā, amplecti vigilias, usque bene vivendi diversas patrum gratias promerer. Preter occultos interioris vitae actus, quid de dominicae crucis vexillo quo pectus armaverat, quid de felici pudiciciae^a loquar titulo, cum bonorum exemplo, ad cohibendum carnis et sanguinis aculeum, uteretur cilicio? Nec scientiae claritudo per litteras deerat, nec 40 acumen ingenii; habituque ipso honoris videbatur angelici, hisque rebus honestatus, quae maxime officio congruunt episcopi. Peribetur etiam satis egregie in arte picturae illis temporibus clariusse. Cuius rei experimentum si quis exigit, Aquis eum dirigimus, ubi palmam adhuc optinet tanti artificis opus, licet vetustate temporis ut res cetere ex magna parte decorem suum amiserit. Quis autem imperator eundem a patriae sustulerit gremio, brevi in eadem pictura declaravit hoc versiculo: *A patriae nido rapuit me tercius Otto.* Alter etiam versus ibidem appositus, breviter huius artificis pandit titulum; qui se habet in hunc modum: *Claret Aquis sane, tua qua valeat manus arte.* In loco etiam nostro, quem plurimum dilexit, ubi et tumulari meruit, suae monumenta picturae dereliquit. Cancellum enim nostrum honeste depinxit. Cuius pars quedam adhuc per 45 severat, sed iam senescit et caligat; pars altera, nova superveniente, est deleta.

14. Quae autem causa adventus huius viri ab Italia in Gallias fuerit, vel quo ordine gradu sacerdotii sit perfunctus, ut his qui super hac re fuere curiosi est compertum, per eos nobis est significatum, silentio non transibimus. Quod si frivolum quibusdam esse videbitur et falsitatis arguimur, illis magis imputandum, quorum aucto-

55 a) pudicice cod.

ritate et testimonio sumus usi et ad scribendum compulsi. Otto tercius imperator, de quo dubium fuit, iusticia an validis armis foret potentior, quodam tempore in partes deveniens Galliarum, mansionem accepit in Aquensi palacio, ut in regia sede et pupillae rei domicilio. Ubi aliquandiu commoratus, eiusdem loci capellam studio devotionis regiis muneribus et bonis honoravit, et quod deerat ad decorum ipsius capellae supplere 5 animum intendit. Necdum enim color alicuius picturae eandem decorabat. Unde praedictum Iohannem preciosum artificem missa legacione ab Italia accersivit, et ut doctas manus huic applicaret negocio, oravit et imperavit. Paruit ille regali imperio, et quid valeret in hac arte, declaravit magnifice. At imperator in huius operis remunerationem, infra Italiam quodam ab hac vita decadente episcopo, eiusdem cathedrae donavit officio. 10 Cuius rei gratia dum patriam repeteret, ut collati honoris potiretur baculo, dux eiusdem provinciae ibidem commorandi illius avertit arbitrium, dum missis nunciis de suae filiae interpellavit coniugio, dicens in eadem patria cuius rector habebatur honore et fructu episcopatus privari, nisi animum subiceret huic condicioni. Ille magis favens castitati, qua nihil erat ei praestantius, quam tale officium maculare copula carnali, respuit huiusmodi 15 pactum, sponte sua elegit exilium, et a finibus decadens Italiae, regali se reddit praesentiae. Quem pro suae vitae merito idem Otto imperator non minus se ipso diligebat, eumque inter primos regiae domus habebat, et honeste tractabat. Ammonitionem quoque illius salutarem, qua increpabat regiam potestatem de iusticia tenenda, de utilibus rei publicae causis, de lenitate erga subiectos, libenter excipiebat; eoque audito, animum 20 ab effrenata licentia frequenter cohiebat. Ne ergo vir tantus ob varias occupationes intra curiam suam aliquam sustineret penuriam, eumdem episcopo nostro commendavit, et ut humane tractaret, foveret, monuit et oravit.

15. Amplexus est episcopus virum egregium, quasi a Deo oblatum, et ob sobrietatem vite eius ac modestiam, maximam ei exhibebat reverentiam. Fit in brevi de ignoto 25 notus, civis de peregrino, de extraneo domesticus et privatus. Inter utrosque accessu temporis non carnis set spiritus crevit vinculum, ingens fidei et dilectionis augmentum, ut duos homines, lingua, ratione, patria disares, pares officio, karitate indivisos, unius cordis et anime esse putares. Regebatur alter ab altero, ille his quae corporali congruebant humanitati peregrinationis causa, iste istius consilio et sapientia. De tam 30 felici utriusque amicicia utilitas procedit maxima; quae et saluti animarum valde consuluit, et eternam claritudinem utrisque adquisivit. Nam inter assiduas sermonum collationes, quibus ad invicem pro mutuae karitatis vinculo fruebantur, repente cum gemitu gravi lacrimae per ora volvuntur episcopi, dolorque acrius innovatur, dum praeteritae calamitatis recordatur. De strage suorum cruenta, de hostibus ecclesiae quorum felix 35 evenerat exitus in certamine, querimoniam facit, merore contabescit; linguaque faucibus herente, sicut prius animam eius transverberat gladius. Pro eventu tali contestatur, contra officii sui dignitatem, mentis amisisse serenitatem, per singulos dies quasi vecordia perurgeri, per noctes somniorum fantasmata pati; iam tempus esse, oportunam huic morbo querere et invenire medicinam.

Rom 12, 1⁵. 16. Vir reverentissimus Iohannes Pauline recordatus sententiae, quae flere imperat cum flentibus, gaudere cum gaudentibus, quod fraterne congruebat karitati, primo concordat dolori; deinde virga usus et baculo, hinc incutit terrorem, illinc consolatione animum erigit fluctuantem; postremo salutare consilii adhibet genus, omni medicina praestantius. Primo quidem fatetur, non debere sapientem adversis moveri, cum res 45 humanas constaret volubili rota versari, cum videret summa infimis, infima summis misceri, licet subita mutatio rerum non sine quodam fluctu fieri posset animorum. Deinde refert, grande crimen esse, sacerdotem Christi more terrenae potestatis exercitum ductare, humano sanguini interesse, tot homines pro unius salute capitis perire; aduersus hostilem cuneum oratione non gladio pugnandum. Pro his omnibus corpus 50 humiliandum, saccus induendus, in cinere sedendum, capiti pulvis imponendus, et cetera agenda que pertinerent ad planctum, ad dolorem, ad lamentum. Tali ordine placandam suadet Dei viventis iram, qui superbi caput Goliae per David puerum novit detrunicare, qui per Judith viduam de contumaci Holoferne dedit victoriam. Preter hanc honestam de construendo templo immittit persuasionem; voces occisorum humanam non 55

querere ultiōem, set aliquam hostiarum placationem. Proponit regium sancti David exemplum, qui post acerrimam cladem gentis Hebraicā, quam ad Dei imperium pro communi delicto gladius bis acutus ac limatus virtutis intulerat angelicāe, est arbitratus optimum, construendi altaris adhibere studium, ut Domini furor verteretur in clementiam, possetque mereri populus indulgentiam.

17. Benigne huiusmodi ammonitio in pectus episcopi descendit, et pro tanti hominis consilio, quasi Deum consuluisset, letatur et gratias agit. Iam pro salute animae suae, et occisorum vel cognati sanguinis, libenter spondet se id facturum, tantummodo Deus, qui per os eius dederat consilium, largiri dignaretur effectum. Ille confirmat, 10 cum Dei auxilio non esse opus nisi incepto, cum profecto, qui cepisset, dimidium facienda rei haberet; voluntati bonae, qua nihil est dicius, dilationem multum obesse. Tali exhortationis modo sanctus amor diminutionem non capit, set augmentum; non quietem, set stimulum; fervorem, non refrigerium; operisque concepti dilatio maioris desiderii fiebat occasio. Unde ad hoc opus deputatis mature sumtibus, cum suis habet 15 consilium, quo loco basilicae fiat fundamentum.

18. Quorundam fuit sententia, hanc posse construi mansionem in curte Amerina, eo quod illē locus par solitudini esse videretur et ab urbanae plebis segregatus frequētia. Monachorum enim ordini, advertebant, hunc locum dedicari, quorum milicia quietem expetebat et silentium, nullumque cum humanis rebus consortium, quorum studia tunc 20 primum in hac civitate erant inicianda. At v̄luntas Dei, quae nunquam valet immutari, aliorum sentenciam ad suum traxit imperium, locumque habitationis gloriae suae elegit insulam, tantum duorum apostolorum Iohannis euangelistae et beati Pauli apostoli memoria inclitam; quorum unam Everaclus episcopus condidit, qui primus in hac urbe studium et religionem iniciavit; alterius fuit fundator Nothgerus venerabilis, totus ex 25 sapientia virtutibusque conpositus, qui pro suae mentis industria, qua plurimum claruit, omnem in se cleri vel civium affectum transfudit, quem urbs nostra diutius habere non meruit. Ut ergo binario succederet ternarius quidem^a sacramenti numerus, tresque insignes lucernae sua insulam illustrarent claritudine, his duobus tabernaculis, Iesu bone, es dignatus addere tertium, in quo gloriosi tui fratris²⁴ ac incliti Andraeae indesinenter 30 celebre fieret meritum, licet ab horum societate ceterorum merita non sint exclusa apostolorum.

19. Locus autem huic operi destinatus, situ erat horridus, incultus, nullis humanis aptus usibus, tantum ferarum gregi cognitus, ut nihil differre videretur a deserto, multosque deterret ab hoc negocio. Sed qui in desertum ponit flumina, et in aqua rum exitus terram sine aqua, ad excidendam tantae densitatis silvam eorum suscitavit spiritum, quibus iniunctum huius providentiae erat officium, vires induxit et animum, operisque laborem ad faciliorem quam sperabant direxit eventum. Emundato ergo summa cum diligentia loco, nigredo transit in candorem, tenebrae in splendorem, horror in reverentiam, fructecta transformantur in cedrum et mirtum et olivae lignum, ac 7. Apr. 25.

40 Kal. Mai inchoatur cenobium; domus Dei fit desertum, ubi honestas et angelicæ vitae ageretur mundicia, fieretque Deo iocunda laudatio et decora. Cuius criptam idem dominus antistes, praesente Iohanne episcopo, cuius optimo in re huiusmodi perfunctus erat consilio, cum magna alacritate in honore beati Andraeae 7. Idus^b Septembris Sept. 7. dedicavit, ibique preciosas eiusdem apostoli reliquias, quas ei imperator Henricus 45 thesauris praelatas regiis in beneficio dederat, modeste et reverenter collocavit. Cuius consecrationis Kalendam per singulos adhuc celebramus annos, ad Dei et eius apostoli honorem et gloriam, et ipsius qui condidit et dedicavit reverentiam.

20. Huic etiam operi annexendum illud arbitror, quod affirmatur a quibusdam monitu et precibus cuiusdam comitis Hezelonis primo ad altare sancti Laurentii accessisse, 50 vota vovisse, praedia sua cum ecclesiis obtulisse, et ad ordinandam novam ecclesiam vetere destructa animum intendisse. Postea autem praedictum Iohannem episcopum, ubi id comperisset, ad eum venisse, et ne hoc faceret suo consilio, quo nihil ei erat carius, desuasisse, suggesto eius karitati, congruentius esse aliam in alio loco ecclesiam

a) quem c? b) Kal, manus prior; recentior manus huic voci substituit idus. VIII. Idus Aegidius legit; ita et 55 Annales Lamberti Parvi. 24) Iacobi.

ordiri, quae eius dedicaretur nomini, quam in aliorum labores introire et alienae laudis titulum obscurare. Sed hoc a nobis ignoratur, nihilque per tot estates super hac re a maioribus nostris accepimus, maximeque a domno Hugone huius loci priore, magnae karitatis et sobrietatis viro⁵, qui ex his quae partim sancti Lamberti canonicus oculis viderat, partim audierat referente avunculo suo Godescalco, maioris ecclesiae praeposito,⁵ quosdam de senioribus nostris, qui adhuc supersunt, edificare solebat. Nos ergo hanc opinionem, quia incerti sumus, omittamus, et ad presens negocium revertamur.

²⁵ 21. Post hec comes Arnulfus⁴³, de quo superius mentionem fecimus, adeo gravem incurrit egritudinem, ut de vita diffidens suum quibusdam signis sentiret et testaretur imminere exitum. Cuius mors suis quidem leticia hostibus, pupicum vero suis militibus vel natalibus futura erat detrimentum. Optimi ergo et salutaris consilii in extremis recordatus, quod ei olim sano ac valido causa affinitatis vel amicitiae dederat dominus Baldricus, videlicet ut de alodiis suis, si heredē caruisset, pro salute animae suaē aliquid ecclesiis Dei largiretur, missa ad eum legatione, obsecrat, ut venire suumque orando tueri exitum dignaretur. Paratus enim erat res suas suaē potestati committere, suum quoque castrum sine refutatione coniugis vel propinquorum sancto Lambertō adtitulare. Audita huius legationis causa, non distulit episcopus patricio homini, ac unico suaē cognationis flori, in tali necessitate ferre suffragium, sed minorem quam debuit et oportuit habuit comitatum, quamvis comitem adhuc Lowaniensem dilatione pacis haberet infensum. Vehementer est gavisus comes eger de adventu pontificis, sed egerrime tulit, quod tam paucis satellitum copiis advenerit. Unde post mutuae salutationis officium, post humanitatis obsequium, conversus ad episcopum, qui suo assidebat lectulo: *Gratias inquit, magnas vestrae agimus dignationi, quod venire non distulisti, quod nos visitasti; sed ferimus moleste, tam exiguis militum copiis vos advenisse. Disponebam nimurum, iure propinquitatis vel assidua vestrae sanctitatis provocatus ammonitione, res meas vestrae paternitati commendare, meumque castrum per manus vestras cum idoneis testibus sancto Lambertō oblatum et traditum, vestra tueri defensione. Sed parva ad hoc opus parata video esse presidia, nec horum impetu et virtute hostiles cunei poterunt arceri ab obsidione. Non enim ignoratis, huius castri causa inter me et Flandrensem comitem excitata plerumque certamina aperte profiteri mēae adversum felicitati; illo pertinaci astruente animo, idem castrum a finibus suis vi et fraudulenter abstractum, ad suam et heredis potentiam armis postremo redigendum ut victoriae spolium; me defendente, legitimam patrum fore hereditatem, tueri debere usque ad mortem, et pro meo arbitrio in alterius redigere potestatem. Succedit huic timori aliud formidinis genus, effrenata humanae condicionis dominatio, sollicitatis militum animis repentina coniuracio, quorum fides mutatur cum fortuna, ac neglectis miliciae sacramentis, novis favent ducibus ad promerenda humanae vitae stipendia. Preter hoc non est ambiguum, infirmam esse feminae virtutem ad repellendam huius mali calamitatem. Ne ergo vestrae fiat detrimentum ecclesiae, maiori est opus militum presidio, quorum fides et industria invictum adversus avariciam gerant animum, quorum virtus non formidolosa, sed grata et spectata ducibus, terror et laqueus sit hostium.* ³⁰ Iam nunc, karissime, affectu frater et cognatione, parens dignitate, quoniam natura finem mihi facit vivendi, solitum in extremis constituto karitatis officium non negetis, ac miliciae graviter sordibus implicitum, vestrae orationis benivolentia absolvatis. Preter hoc obsecro per indivisum inter nos usque in hanc horam mutuae familiaritatis vinculum, per veteris amicitiae societatem, et gravissimam huius horae necessitatem, ut de vestro pectore candido ⁴⁰ mei non recedat memoria, meamque post mortem vestrae orationis valeam sentire suffragia.

22. Inter extrema colloquia cari amici, gemitum affectus a pectore extorquebat episcopi; et pro recordatione sobrietatis, modestiae, vel dignitatis patriciae, qua non superbe sed temperate fuerat usus, vel publico aeccliarum detimento piis vincebatur fletibus. Consummatis ergo benigne quae egro congruebant iuxta^a morem ecclesiasticum, facilit absolute, divinae miserationis pollicetur gratiam, eiusque pro salute spondet se oblaturum Deo salutarem hostiam. Ille pro tali officio gratias agit, spe bona fluctuantem animum erigit, gaudetque, non rerum ac familiae, set preciosum heredem et patronum meruisse animae. At dominus episcopus, eodem obsecrante, ut diutius suam

a) iuxta cod.

25) *de Los* addit Aegidius.

eidem indulgeret presentiam, non consensit, immo varias curarum occasiones quibus 1016. urgebatur benigne pretendit. Deinde pro defensione castri rursum ammonitus, ne vide-
retur communibus ecclesiae nolle consulere commodis, ad augendas copias militum
mature reddit versus Leodium. Statimque brevi temporis intervallo predicti consulis
succedit dormicio. Que res maximam suis natalibus intulit mesticiam, totamque patriciae
domus concussit familiam. Clementi enim animo erga suos usus fuerat, hosque modeste
tuendo, quibus ob terrenae meritum dignitatis praererat, adeo in suarum favorem par-
cium adduxerat, ut carus esset et timeretur ab omnibus. Augebat hunc dolorem aliud
calamitatis infortunium, sediciones inter oppidanos et certamina, iuris et pacis mutacio-
10 predonum rapinae, bonorum oppressio, hostium metus, et tocios oppidi eversio. Quod
malum solet frequenter evenire, quando vicus principe, urbs rectore, patria privatur
rege, quando pro suo quisque vivit arbitrio, quia nullius regitur imperio. Ad quod
incommode coercendum vix idoneum inveniri poterat consilium. Unde comitissa
Leugardis, uxor eiusdem comitis, praeter luctum et dolorem, quem temperate de viri
15 exitu habebat, quid ageret, quo se verteret, nesciebat. Advertebat enim, parvam et
contemptibilem esse virtutem feminae; ad regendum oppidum, ad castri defensionem,
oportere plurimum laborare, vigilias ordinare, stipendia militibus larga manu erogare.
Considerans ergo se minus tanto labori sufficere, oblita matronalis pompa, ac modico
contenta comitatu, duxit esse optimum, in tali periculo episcopi implorare suffragium.

20 23. At comes Lowaniensis perpendens esse impium et arduum, tam diu calcitrare
adversus stimulum, ratusque tempus oportunum, sibi suisque rebus consulere, et in
gratiam episcopi redire, quem tocens offenderat cum puplicis detrimentis ecclesiae,
statuit hoc modo fortunam temptare. Compertum sane habebat, predictam patriciam,
viro orbamat, ob sterilitatem liberorum caruisse pignoribus, eandem praeter morum et
25 ingenuae mentis probitatem, genere insignem, alodiis sufficienter divitem, et pro sui
libertate oppidi vel tutela rerum iter instituisse ad episcopum. In spem ergo adductus
componendae pacis cum episcopo huius matronae suffragio, ipsius iter collecta equitum
turma summa cum diligentia explorat, insidias parat, viarum exitus occupat; inde facta
velut hostili incursione, arcet transitum, captamque intra suum conclusit oppidum, non
30 sine maximo comitum timore, qui suam non iam dominam set captivam barbaricae
servitutis dolebant incurrisse iacturam. At comes, ut temperaret quam fecerat iniuriam,
possetque mereri, non difficile, set facile veniae materiam, liberalissimus extitit erga
eius obsequium, nihilque pretermisit quod ad humanitatis et honoris pertineret officium.
Deinde placide causas exponit, quibus aperit, se non hostili animo aut odii causa vel
35 iniuriae id egisse, immo necessitati suae, que maxima erat, hoc pacto consuluisse. *Non,*
ait, o domina, vestra mihi debet indignari excellentia super hoc negocio, cum id sit actum
piae mentis studio et componendae pacis beneficio. Quae res vestrae omnino congruit
dignitati, cum profecto apud dominum episcopum tum familiaritatis^a gratia, tum cognatio-
nis societate valeatis plurimum. Ut autem huius pacis conventio honesta stabilis et
40 *grata possit provenire, aliquod donum, quod ad profectum pertineat aecclesiae, episcopali*
est offerendum reverentiae. Ad vestram ergo egregiam spectat liberalitatem hec largitio,
honoris huius claritudo, vos in hac parte nobis consulite, et de vestris aliquam largiendo
portionem alodiis, inter me et episcopum mediatrix federa pacis conponite. Iam enim
nostrae opes sunt contuse tam ferali seditione; iam militum defecerunt stipendia, quorum
45 *virtute protracta sunt usque modo hec certamina. Nulla in hoc suffragio potest oriri*
occasio, cum preter militum turmam, quibus ob castri tutelam vel oppidi donativum
oportet impertiri, vel familiae gregem, nulla heredum incumbat sollicitudo. Hec, mi domina,
facere non cogimus, sed oramus, non imperamus, sed obsecramus; vobis congruit, vestrum
velle, vestrum nolle nobis significare.

50 24. Hic modus precandi, sed servata precantis magestate, comitissae mentem
inpellit ad pietatem; et quod videbatur spectare ad iniuriam et in honestatem, totum
transfertur ad gloriam ipsius matronae et honorem; et quod poterat si vellet negare,
cum summa animi prebuit assensum alacritate. Ne tamen aliquid sine sui comitatus
ageret consulto, minusque pro collato dampnum pateretur beneficio, fidelis usa clientelae

55 a) familiaritis c.

1016. consilio, tradit ei Hanretium⁴⁴ alodium valde bonum, et quod erat optatius et proficuum, a potestate alicuius non patroni sed predonis⁴⁵ liberum. Quae largicio quadam amicitiarum ac benivolentiae catena utrosque colligavit, finemque in brevi puplicis ecclesiarum detrimentis imposuit. Nam post huius beneficii felicitatem, sine mora annitente comite, plures ad episcopum nobiles diriguntur de equestri ordine; quorum supplicatio, paratis potentum suffragiis, gratia obtinende pacis, pretendebat comitis satisfactionem, quod legis erat, quod iusticiae, quod ad congruam tanti sacerdotis pertineret dignitatem. At episcopus, quia facilis apud ipsum veniae erat locus, quamvis forent contusae his diuturnis seditionibus orphanorum opes, tamen benigno accepit animo hanc legationem, ac respondet, se semper malle pacem quam bellum, spondet suum redditum gratiam et 10 amorem et sanctae matris ecclesiae, qua segregatus fuerat, societatem. Nullae huic conditioni intercedunt induciae. Habita contione, coram candidata patricii generis turba de pace, de concordia consulitur, ac eorum consulto pax rata inter utrosque conponitur. Transeunt contumeliae in gloriam, sediciones et motus in concordiam, et de certamine crudelitatis et pietatis materia nascitur illibati amoris et honestatis. Idem comes ad 15 huius pacis commendationem de aledio, quod a comitissa Leugarde acceperat, facit honestam episcopo donationem. Quod pignus quasi quoddam in posterum bonae spei principium, sua immo nostrae quam construebat dedicavit ecclesiae.

25. Pro qua re multiplici fungebatur leticia, tum pro pace orphanorum et viduarum, vel maxime quia huic operi, quod plantabat et rigabat, Deus incrementum dabat, 20 tum pro sedata barbari hominis insolentia, cuius arundineam virgam repente divina contriverat potentia. Cuius tamen adhuc genus ut videmus in praesentiarum est infidum, ingenio mobili, novarum rerum avidum, ut illud non sit ambiguum, a prosapia descendisse Numidarum. Solet etiam plerumque episcopo repugnare, in Dei ecclesias grasse, agros vastare, villas expugnare, pecoris et mancipiorum predas certatim agere. 25 Preter has rerum miseras, quod valde est monstruosum, in suorum estuat nepotum⁴⁶ sanguinem, bellis alitur civilibus, nec debitam imperatori servat fidelitatem⁴⁶. Ob hoc plerosque huius generis sub anathemate vitam constat terminasse, aut in bello infeliciter occubuisse. Ex quorum obstinato grege dum quidam olim potestati repugnasset regiae, post insanias debachationes, quibus bestiali furuit rabie, ad satisfaciendum imperatori 30 Aquis, communi principum decreto, canem suis fertur vexithe humeris⁴⁷. Tali nimirum ignominiae genere meruit illius dehonestari superbia sub alacritate patrum et circumfusae plebis frequentia, quem ante nec precibus nec excommunicatione poterat coercere sancta mater aecclesia.

1018. 26. Sed iam, quis finis vitae domini episcopi fuerit, monet tempus expedire, et ad 35 felices eius cineres articulum flectere. Quod sine dolore aggredi nec possumus nec valemus, praesertim cum affectus de pietatis fonte descendens, gemitum extorqueat, lingua metu hereat, manus cum calamo tremat. Quis enim lili candorem, flante austro, amissa odoris fraglantia^a, absque gemitu videat transire in pallorem? Quis illius siccis oculis facit mentionem, cuius in hoc vitae salo non fictam est expertus karitatem, cuius 40 subsistit oblatione ad peragendum officium servitutis divine? Nec tamen ideo hec dicimus, ut velinus astruere, pro amissione carorum lacrimis et dolore esse vacandum, cum pudeat planctus impendisse in alicuius egregii viri funere, sed quandam ostendimus compassionem carnis et naturae. Qua etiam parte Iesus Lazarum flevit, quem pro sororum dilectione sua virtutis potentia suscitavit; ubi semel hominem posse nasci et 45 bis mori designavit. Succedunt huic dominici corporis exemplo mille patrum exempla, quorum pectus robustum frequenter vicit pietas et communis naturae infirmitas. Sed cur nostrum his sententiis temperamus dolorem, et quasi inviti narrandi differimus ordinem, cum totus orbis tam sevam non possit vitare necessitatem? Dicatur ergo cum pacientiae modo, quod fuit necessarium ut subiret, ut civis fieret de peregrino, angelus ex 50 homine, dives de paupere et modico, ut etiam in celis mutatae dignitatis non careret officio.

27. In quo exitu quam semper tenuit fidelitatem terrenae potestati servavit, qua suum magnifice transitum decoravit. Ea nimirum tempestate Teodericus, comes Fresoniae,

^{a) ita c.} 44) *Horrentium* Aegidius vocat; an Hanut? 45) *i. e.* advocationi. 46) cf. Ann. Lobienses et Leodienses ad a. 1049, 1050, 1051, 1053, 1054. 47) anno 1049; cf. Ann. Lobienses et Leodienses. 55

bellis et seditionibus regnum exagitabat Galliae, et ob sui firmitatem loci vel difficultatem, 1018.
 vel opum potentiam, quietem perturbabat serenitatis imperatoriae. Cuius audaciam cum
 puplicis detrimentis regni non est passus imperator H^{en}ricus^a diutius impune bachari.
 Unde Gozeloni, duci Lothariensis regni, mandat, ut paratis militum copiis illius insaniae
 5 obviam iret, eiusque insolentiam manu valida comprimeret: se conqueri et irasci vehe-
 menter de ipsius ignavia, cum profecto bellicosa iuventus illi non decesset, quae barbaras
 nationes subiugare et Romani magnitudine nominis valeret etiam extenuare. Ille fideli
 animo regiae magestatis paret imperio, ostendit ducis industria, suos scribit ad milicia,
 nec episcopos Galliae ab hac excludit profectione. Suggerit episcopo nostro sicut ceteris
 10 coepiscopis, ut communibus rei puplicae ferat auxilium negotiis. A societate huius belli
 primo suam benigne antistes verbis excludit praesentiam; praetendit corporis qua iam
 laborabat molestiam; sibi hac vice fore parcendum ob praeteritae fidelitatis studium;
 barbaras et remotas esse nationes ad quas ductare intendebat exercitum, locos diffici-
 les; gravissimo militum labori et irrito consulendum. Dux Gothelo⁴⁸ his auditis vehemen- 48
 15 ter ira accendi, infidelem vocare, regii contemptum precepti obicere, non causa morbi
 sed simulationis ab hoc comitatu se velle subtrahere. Preter hoc aliam calumpniae
 inpingit notam, videlicet ob societatem cognati sanguinis illum favere partibus inimici;
 illi victoriam, sibi fugam votis optare; parum curare de augusti cesaris vel honore vel
 salute. Ad hec episcopus, ut a se harum occasionum removeret suspicionem et alia
 20 quae studio maliciae fingi poterant, faceretque palam se nunquam infidelitatis subisse
 flagicum, licet corporis in dies augeretur incommodum, tamen secundum virium quan-
 titatem suam mature paravit profectionem. Sed tu, o Christe, bellatoris tui, ut toto
 ambiebat desiderio, cursum terminasti, ipsoque die eademque hora qua utreque acies
 apud Flandebergen⁴⁹ confluxerunt, sustulisti a facie gladii imminentis^b, a facie arcus extenti, Iul. 29.
 25 a facie gravis praelii. Nec sibi melius alia via potuit consuli, quam ut laureatus siderea
 mansione fungeretur, ubi sui ordinis sed alterius dignitatis intueretur episcopos, purpu-
 reis togis indutos; ubi alium haberet imperatorem, cuius castra forent candida et fortia,
 tentoria palliata, dona aurea, cuius currus igneus, equi ignei, cui in vocis exultatione
 liber et serenus posset iubilare: *Tu meus imperator, Domine, in tua iuravi sacramenta,*
 30 *tibi devovi miliciam, tibi virtute qua potui, te suadente, te iuvante, fidelitatem servavi. Iam*
finita milicia, non ob meum meritum, sed tua gratia promissum largire donativum!

28. O quam crudele et amarum dies illa prebuit spectaculum, quando urbs nostra
 lugubri consternata nuncio, pii pastoris agnovit et expavit occasum! Relictis nimirum
 civilibus studiis, quasi communi orbitatis vulnere accepto, pars trepidare, corpori obviam
 35 ire, pars scissis vestibus pectus tundere, suumque dolorem clamore, lacrimis, suspiriis
 augmentare. Nonnulli aiebant, Deum abstulisse a Iuda et Iherusalem validum et for-
 tem, omne robur panis et omne robur aquae, fortem et virum bellatorem, indicem et
 prophetam. Preterea proponebant morum eius elegantiam, nobilitatem generis, honestam
 et aptam tali personam officio, clementem in civibus, animum pium, et continuum labo-
 40 rem pro exaltatione ecclesiarum. At pauperum greges, lurida facie, amaro animo, in
 dolore non habebant modum, vitaeque praesentis querebantur se amisisse suffragium.
Abstulisti^c, aiebant, o dominator, nobis paupertatis nostrae baculum, qui nos pascebat,
vestes praebebat, frequenter visitabat, vulneribus nostris studium adhibebat! Quae spes,
 que nobis restat consolatio; cuius deinceps innitemur auxilio? Non fuit digna urbs Leo-
 45 dicensis diu talem habere episcopum, cuius probitate, industria regeretur; non fuimus
 digni talem diu habere patronum. O tempora confusione plena, o dies non serena, sed
 tenebrosa, nec in diebus anni computanda, nec in mensibus numeranda! Considera afflic-
 tionem nostram, Iesu bone, intuere lacrimas et miseriam, non dissimili rectore nostram
 releva inopiam! Huic redde, quaequo, que nobis fecit, qui te in nobis visitavit, pedes tuos
 50 lavit, lacrimis rigavit, cibos ministravit, te nostris vestibus contextit! Isti ergo tanti viri
 prosequuntur exequias, et de fonte pietatis sub mira plebis et cleri exspectatione ama-
 ras producunt lacrimas. O felices exequiae, quas non hominum deformat supersticio,
 sed pietas illustrat et religio, quas pauperum contio, qui Christi funguntur officio, ordine

a) H. c. b) imminentis c. c) Abstulisse c.

55 48) i. q. Gozelo, th fere ut hodie apud Anglos sit pronuntiato.

49) cf. Alpertum II. 21.

ambit candidato! Cuius servat cineres crypta, quam condidit et in honore beati Andreae apostoli dedicavit; cuius meritis et suffragio in terra viventium sit illius portio, ubi sunt flores rosarum et lilia convallium.

29. Opus autem nostrae ecclesiae quia consummare non potuit, imperfectum et non altius quam usque ad fenestras reliquid, pauca praedia in usus fratrum deputavit. 5
 50 Que tamen cumulavit divina clementia, abbatum, qui huic praefuerunt⁵⁰ ecclesiae, pio labore et industria. Huic Leodicensi aecclesiae undecim annis praefuit et 4. Kal. August. ut dictum est, hominem exxit. Cuius exitu, ob nostre detrimentum ecclesiae que sentimus, diurnis vacandum erat lamentis, nisi modum racio imperaret, dolorem temperaret, docens sane, huiuscce planctus officium praestancius gregi congruere impiorum, 10 quorum fructus cum vita terminatur, quorum stridori et inclemenci suppicio nulla modum ponit condicio, nullus finis, nulla succedit remissio. Unde felicitati et gloriae tanti pastoris satis congratulandum, quem divina virtus ad verum traxit decus, cuius miliciae successit triumphus, et cum torque aurea gemmis redimita corona. Quae nimirum usu bene vivendi et meditacione mortis in hac peregrina domo studuit egregie 15 promereri, et quod est valde gloriosum, non in humana gloria sed fructum virtutis posuit in conscientia. Ad sui etiam augmentum meriti, praeter aliarum dona gratiarum, pietatem coluit et iusticiam, adiuvit et suis opibus, ecclesiae dilatavit gloriam, candidato pauperum gregi, larga manu, hilari animo, se prebuit munificum, ita ut nesciret sinistra, quid illius ageret dextera. Cuius recordatio venerabilis, vino iocundior, melle et 20 favo dulcior, nunquam de nostris debet excludi pectoribus, quos loco filiorum sanctae affectu paternitatis adoptavit ac felici testamento suarum heredes facultatum fecit et reliquid.

30. Christe, cui testis Baldrici, quem pia vestis
 Virtutum texit, et ad aurea sydera vexit,
 Non statuae plumbi, sculpti non ere triumphi,
 Hoc audi carmen, quod supplicis ordinis agmen
 5 Promit, et alarum da velamenta tuarum!
 Quando dies ire veniet, ferventior igne,
 Fletus, stridoris, nebulae, vel plena timoris,
 Cum dicio regum cessabit, iuraque legum,
 Iugi vexillo sanctae crucis aufer ab illo
 10 Ignis carbones! Non inferni legiones,
 Non Caron occurset, hunc qui formidine pulset,
 Non Gorgon, non anguicomae vis seva Meduse;
 Huncque profundarum puteus non mergat aquarum.
 Da sibi stellatum super astra videre senatum,
 15 Sanctaque sanctorum, vel distinctas meritorum
 Sedes purpureas, Syon exaudire choreas,
 Quas eius natae celebrant lauro decoratae!
 Ipse tuos christos indefessosque ministros
 Pugna fulminea, referentes ampla trophea,
 20 Albatas meruisse togas, meruisse coronas,
 Miretur, quarum conserto flore rosarum
 Consors effectus, et te tribuente refectus
 Celesti manna, iocundum pangat osanna,
 Et iubilum cordis notet huius carmine laudis;
 25 Est ubi nil triste quam pulcra domus tua, Christe,
 Imbre carens, ventis, nive, grandine, nubibus atris,
 Casibus, erumnis, quia septem nixa columnis.
 O quam letantes in eadem sunt habitantes!
 Qua semper solvent laudes tibi, quando revolvent
 30 Quae tua sit pietas, qua mundi permanet aetas.
 Res miranda satis, meritumque tue bonitatis:

50) Olberti, et Alberti qui a. 1066. obiit.

- Hic reus est nullus, non femina, masculus ullus,
 Non Scita⁵¹, non dominus, non servus, non peregrinus,
 Non personarum distinctio christicolarum,
 35 Si non splendoris, tamen una corona decoris.
 Fontibus eternis satiati, sole, lucernis
 Non opus est illis, quia tu lux omnibus illis.
 Hic cytharae cum psalterio, carmenque perenne,
 Quo delectatur quicumque Deo famulatur.
 40 Hic sunt cantores Iditon et Asaph meliores.
 Hic sunt levitae recinentes cantica vitae.
 Hic aeternalis manet infula pontificalis.
 Mira namque domum, quo cedrus, quo cynamomum,
 Quo laurus florem, quo mirtus servat odorem !
 45 „Per vexilla crucis, per summae dona salutis,
 Qua mundo tristi clementer consuluisti,
 Obsecro te, Christe, sedes mea sit locus iste,
 In qua discumbam sine fine sequendo columbam,
 Quae vitando Nothos, insano turbine motos,
 50 Ad requiem tendit, quam fessa gemensque prehendit,
 Illinc pennarum plaudens stridore suarum.
 Quod si peccavi, nec toto corde vacavi
 Vitae mandatis, et ob hoc sedem pietatis
 Non mereor, iungique rosis lectisque coronis :
 55 Adiuvet Andreas sanctus quem stravit Egeas,
 Olim piscator, celi nunc arce senator,
 Cuius praescriptam titulavi nomine criptam,
 Et pariles Iacobi, vis quorum consulit orbi,
 Queso, beatorum prece subveniant meritorum!“

Apocal.
22, 5.

31. Post cuius decessum multo tempore locus noster patuit negligentiae, nec erat qui artem imperfectam consummaret, animum ad beneficium conferendum applicaret, qui consilium et auxilium preberet. Fratres quoque ipsius, utrique consulari dignitate pollentes, praeter continuum amantissimi fratris luctum pro contemptu loci satis dolebant, et alodia, quae frater eorum huic ecclesiae dedicaverat, subtrahere et in usus suos redigere cogitabant, animumque nunc huc nunc illuc dividentes, quo remedii genere sibi consulerent ignorabant. Sed Deus Israhel, qui bonum optimo fine concludit exordium, locum sine consolatione non reliquit, immo hoc ordine sua respectu clementiae iacentem et pene nullius momenti parum et parum exaltando erexit. Quodam namque 10 tempore imperator Henricus pascha Leodii celebravit⁵² magnifice. Illis diebus pontificii 1020? fungebatur officio venerabilis Vulbodo, vir, quo nemo melior, nemo praestantior probitate, elemosinis, preter aliarum dona gratiarum, quae a Deo consecutus fuerat, quibus se et civitatem nostram quasi quibusdam gemmis illustrabat. Hic pro sua sanctitatis merito valde carus erat augusto, et inter regiae domus praecipuos eminentior habebatur et clarior. Praedicti ergo fratres episcopi, nacti oportunum tempus quo eorum curis et deserto loco consuleretur, post consummatum regii apparatus convivium imperatorem adeunt, eiusque affusi genibus, regiae magestatis implorant suffragium, sua etiam fidelitatis, quam sepe erat expertus in bellicis rebus, proponunt obsequium. Dolor nimirum et impacientia modum et ordinem nesciebat; et ante preces compositas, ante 15 causarum seriem, quoddam consilii genus flagitabat. Mirari cepit imperator, quid vellet, quid peterent, cuius rei gratia tam repente ante eum flexissent genua. At illi: *Re-cordari, aiunt, debes, o domne imperator, qua fidelitate hactenus tibi servivimus, nec umquam rei pupilae hostes fuimus, nec umquam ignaviae flagicium subire meruimus. Ad mentem etiam vestram serenitas vestra debet revocare fratris nostri obsequia, qui eadem*

25 51) i. e. Sclavus, servus. 52) Wolbodonis tempore, qui a. 1018—1021. 11. Kal. Mai sedit, Heinricus pascha Leodii non celebrasse videtur, sed fortasse initio a. 1020. ibi fuit. — Vitam Wolbodonis in Act. SS. April. II. p. 855. editam nonnisi Anselmi esse fragmentum, hic monere iuvat.

devotione qua nos vobis servivit, et in eadem fidelitate usque ad diem mortis extremum permansit. Huius, ut tibi est notum, o imperator, licet inviti consortio caremus, et pro eo, quem revocare non possumus, amaras lacrimas fundimus, et graviter in dies et noctes suspiramus. Pro salute animae suae et affinium in insula monasterium inchoavit, in cuius constructione dum viveret plurimum laboravit, set morte praeventus consummare non potuit. ⁵ *In usus ibi Deo servientium sua deputavit alodia; locus consolatione viduatus sicut prius cedit in vespes et fructecta. Non est qui laboris huius velit amplecti consortium, non est qui porrigat manum et opus perficiat imperfectum. Hec est doloris nostri materia, hec tristiae causa, hec gravia nostrae mentis vulnera. Ad te, o imperator, pro hac re venimus, ut des consilium, feras auxilium, et aliquod, si tuae placet pietati, huic loco beneficium. Alioquin iure propinquitatis ad nos predicta hereditas transibit, ea erit militaris laboris stipendum, ea uteatur ad tuendam libertatem Romani imperii, et post nos heredes nostri.*

32. Ad hec imperator: *Si praeter salutem animarum, o egregii consules, vestra foret petitio, vestris tamen votis erat consulendum, et quod suppliciter petitis, pro grata fidei vestrae virtute ultro et benigne concedendum. Nunc autem quia ad summi regis et eius fidelium honorem vestrae spectant preces, nefarium valde est eas fieri irritas, quia earum contemptus non ad alicuius terrenae potestatis sed ad Dei refertur iniuriam, qui non est invalidus ad ultiionem quam voluerit inferendam. Unde obsecramus, ut hunc timorem deponatis, et dolorem quem pro fratre egregio habetis moderando temperetis.* ¹⁵ *Huic enim acerbae necessitati et reges subiacent et episcopi et diversus ordo totius officii. Praedictus vero locus, pro quo querelam fecistis, diu Altissimi non carebit suffragio, nec fratris vestri labor erit irritus, qui huic operi devotas applicuit manus, praesertim cum ille, qui dedit voluntatem, faciendi subtraxerit facultatem, et iam, ut speramus, pro hoc opere virtutum sit insertus corona. Eamus ergo ad locum, intueamur ipsius loci speciem, et 25 situm; ut postulastis, favente Deo dabimus consilium, dato consilio conferemus praesidium.*

33. Ut dixerat, imperator ad locum cum maxima plebis et comitum frequentia vadit, criptam intrat, et ante altare beati Andraeae genua flectit, cuius etiam implorat patrocinium, et in regiae praesentiae testimonium super idem altare non parvi precii ponit pallium. Deinde conversus ad Vulbodonem episcopum: *Tibi, ait, huius pauperis 30 loci committo negotium, ut eundem paternitate et clementia foveas, ac vice Iosedech magni sacerdotis manum adhibeas, de redditibus quos tuus antecessor reliquid opus imperfectum perficias.* — *Gravem, ait episcopus, o imperator, mihi iniungis provinciam; ultra vires meas est negocium, non enim aliquem fructuosum locum set mihi committis desertum.* — *Non, ait imperator, tibi committo desertum, sed preciosa Andraeae apostoli pignora, que huic qui 35 hic iacet dedi in dono pro suae fidelitatis obsequio, et ut ea in qualicumque loco honore illustraret magnifico.* Post haec imperator redit, ille, quantum valuit et potuit, de obedientia sollicitus fuit, set parum huic loco consuluit.